

VERSLAG studiemiddag Contextrijke leeromgeving

7 april 2006

Scheepvaart en transportcollege, Rotterdam

Introductie

De Stichting Architectenresearch Onderwijsgebouwen (Staro) organiseerde 7 april 2006 een studiemiddag over vernieuwende huisvestingsconcepten voor het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo). Een wetenschapper, architect en bestuurders verschilden met elkaar van mening over de educatieve vernieuwing van het vmbo en de gevolgen die dat heeft voor de gebouwde voorzieningen. Zes visies op de samenhang tussen de veranderende onderwijsvorm en het innovatieve vmbo-gebouw, zetten aan tot nadenken. Hieronder volgt een verslag van deze middag.

Vmbo-problematiek

Het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) ligt zwaar onder vuur, niet in de laatste plaats door de incidenten-berichtgeving in de media. De moord op een docent van het Terra College vmbo door een leerling was het voorlopige treurige dieptepunt. De 'Jonge sociale onderklasse' werd de groep vmbo-leerlingen genoemd in een krantenartikel van het NRC-handelsblad in augustus 2005. Maar ook vanuit het onderwijsveld zelf zijn regelmatig geluiden te horen dat lesgeven in het vmbo niet meevalt. De leerlingen kunnen lastig zijn, ondermeer omdat een deel kampt met ernstige leer- of gedragsproblemen. Uit de cijfers blijkt dat veel leerlingen het onderwijs zonder diploma te verlaten. Ongeveer 15 tot 30 procent haalt de eindstreep niet. In de praktijk blijkt dat leerlingen zonder startkwalificatie maatschappelijk vrijwel geen kans van slagen hebben en vaak sociaal-ongewenst gedrag gaan vertonen. Ook doorstroming van vmbo naar vervolgonderwijs zoals mbo komt nauwelijks van de grond. Omdat ongeveer 60 procent van alle scholieren na het basisonderwijs deze vorm van voortgezet onderwijs bezoekt, is dit een verontrustende tendens.

Er gaat echter ook veel goed in het vmbo: 80 procent haalt wel een diploma en stroomt door naar vervolgonderwijs of vindt werk. Dat komt onder meer omdat nieuwe educatieve ideeën worden doorgevoerd. Eén van de strategieën waar breed op wordt ingezet is de koppeling van leren aan praktijksituaties. Als de leerlingen nu maar snel een verband zien tussen leren en hun toekomstige beroep, is de gedachte, dan leren ze beter en wordt de schooluitval minder. 'Levensecht leren' in een 'contextrijke leeromgeving' wordt dit genoemd. Deze nieuwe lesvormen stellen nieuwe eisen aan de gebouwen. Voor de Stichting Architecten Research Onderwijsgebouwen was deze ontwikkeling aanleiding een studiemiddag te organiseren, onder leiding van Bert van Meggelen, waarbij deskundigen vanuit meerdere invalshoeken discussieerden over verschillende oplossingen voor contextrijke leeromgevingen. Verwacht wordt dat steeds meer vmbo's zoeken naar meer samenhang in het onderwijs tussen praktijk en leren. Zeker nu minister Van der Hoeven (onderwijs) de noodzaak hiervan erkent en voor 2006 financiële middelen beschikbaar heeft gesteld om gebouwen aan te passen aan deze nieuwe educatieve inzichten.

Het typeerde de voorzitter van de Staro, Richard Steenborg, dat hij in de inleiding op deze middag wees op de grote maatschappelijke relevantie van dit onderwerp. Een goed opgeleide samenleving, is voorwaarde van een goed-functionerende maatschappij. Ook het zogenoemde lager- en middenkader in de samenleving, waar de meeste vmbo-leerlingen toe gaan behoren, dienen volgens hem evenredig veel aandacht te krijgen als leerlingen in het mbo, hbo of wo. Hij wees daarom niet onterecht op het belang van het zoeken naar goede zorgstructuren voor deze groep kinderen. De contextrijke leeromgeving, die hechte verbanden probeert te smeden tussen onderwijs en bedrijven

BNA STARO

Jollemanhof 14
Postbus 19606 1000 GP Amsterdam
T 020 555 36 29 F 020 555 36 99
staro@bna.nl www.staro-bna.nl
Postbank 2063800

en de buurt, is in dat opzicht een kansrijke strategie. Door in te spelen op deze veranderingen, kunnen architecten en stedenbouwkundigen een bijdrage leveren aan de verbetering van het onderwijs.

Op deze Staro-studiemiddag brachten zes sprekers uiteenlopende voorbeelden naar voren. Zij verdedigden verschillende visies om gebouw-voorzieningen voor vmbo vorm te geven. De sprekers, die afkomstig waren uit het onderwijsbeleid, schoolbestuur, wetenschap en architectuur, gingen uitgebreid in op de motivaties achter de gebouwde voorzieningen voor vmbo. Centraal in hun betogen stond het nauwe verband tussen pedagogische visie, onderwijsgebouw en stedenbouwkundig kader. De middag was helder opgebouwd en behandelde de onderwijsvoorzieningen vanuit drie invalshoeken. Eerst werd de nieuwe pedagogiek besproken, daarna het gebouw en vervolgens de binding met de buurt en de stad.

Prof.dr. H. Coonen, bijzonder hoogleraar Open Universiteit en decaan Universiteit Twente

Prof.dr Hubert Coonen, hoogleraar innovatiemanagement in de educatieve sector, zette grote vraagtekens bij de vernieuwing van het vmbo. Vooral de didactische vernieuwing en de nieuwe rol van de leraar baarde hem zorgen. Hij vroeg zich af: 'Als het vmbo steeds meer een introductie op de arbeidsmarkt wordt, en de leerling het heft in handen krijgt van het leerproces, leren de leerlingen dan nog wel genoeg? Als leraren zich laten meeslepen in het leerproces van de leerling – de leerling neemt het heft in eigen handen – vindt er dan nog wel een leerproces plaats?' Uit zijn betoog bleek dat hij zich grote zorgen maakte. Zeker in het vmbo achtte hij de professionaliteit van het leraarschap van groot belang. Hij riep op om onderzoek te doen naar de effectiviteit van de coaching-gerichte leersituaties. Om zijn stelling te verduidelijken trok hij een vergelijking met de gezondheidszorg: 'Als je de keuze voor de behandeling niet legt bij de arts maar overlaat aan de patiënt, krijgt de patiënt dan nog wel de beste zorg die mogelijk is?' Dat hij het antwoord hierop somber inzag, en de docent meer centraal wilde stellen, liet zich raden.

Leon Thier, architect Atelier Pro, ontwerper Trias VMBO Krommenie

In tegenstelling tot Coonen, die de docent centraal stelde, richtte Leon Thier, architect-directeur bij Atelier Pro uit Den Haag, zich op de leerling. Voor het Trias VMBO in Krommenie, een clustering van drie vmbo-instellingen, ontwierp het architectenbureau een nieuwe lesunit in combinatie met praktijkruimtes die uit kan groeien tot een nieuwe standaard in het vmbo. Deze oplossing diende een tegenwicht te bieden aan de schrijnende omstandigheden van de vroegere LTS: 'Het oude LTS-onderwijs was echt verschrikkelijk. Je trof hier geregeld situaties aan die nog erger waren dan in oost-europa'. De 1800 leerlingen volgen sinds de opening in 2006 onderwijs in het nieuwe gebouw dat is opgebouwd uit herhaalbare units voor 200 leerlingen. Elke unit is een overzichtelijke eenheid van werk- en leerplekken waarin alles is opgenomen; van de toiletten, garderobe, lockers en zelfstudieruimtes, tot instructielokalen en docentenwerkruimtes. Uitgangspunt voor het ontwerp van de werkplaatsen is de integratie van technische vakken. In de hoven tussen de vleugels van het kamvormige gebouw liggen grote realistische leeromgevingen in aansluiting op de diverse onderwijssectoren (techniek, zorg en welzijn, economie en landbouw).

A.Vader, lid college van bestuur van het Albeda College Rotterdam

Andre Vader is er sterk voorstander van om zo snel mogelijk de schoolgebouwen te verlaten en het onderwijs te verplaatsen naar de bedrijven en de instellingen waar de vmbo-leerlingen gaan werken. Het Albeda College in Rotterdam, een van de grootste mbo-instellingen met 26.000 deelnemers en

2.600 medewerkers, loopt in Nederland voorop bij het zoeken naar nieuwe vormen van samenwerking met andere onderwijsinstellingen en bedrijven om schooluitval tegen te gaan. Het belang daarvan schetste hij overtuigend: goed beroepsonderwijs draagt bij aan de integratie van grote groepen jongeren. Het onderwijs moet veranderen omdat de jongeren veranderen: de leerling is mondiger en eigenzinniger en leeft niet zelden in moeilijker omstandigheden. Tegelijkertijd vragen bedrijven andere competenties en vaardigheden. Het Albada College reageert op deze ontwikkeling vanuit de visie dat leren in een levensechte context boeiender is en meer recht doet aan behoeftes van bedrijfsleven, instellingen en overheid. Enerzijds worden daarom in de school bedrijven opgericht waarin praktijksituaties worden nagebootst, zoals een kapsalon, fietsenmaker en restaurant. In deze contextrijke omgevingen in de school vindt het leren plaats onder leiding van een leermeester. Anderzijds heeft het Albada College ook diverse projecten lopen buiten de schoolgebouwen. Hiermee loopt het in Nederland voorop. Overigens probeert men daarbij meerdere begeleidingsvormen uit. Zo is bij het opknappen van het schip Rotterdam de leerling zelf verantwoordelijk voor het leertraject. Boeiend is het Zuidpleinconcept, waarbij de beroepsgerichte opleiding is verplaatst naar het winkelcentrum Zuidplein in Rotterdam. De leerling komt niet meer op school, maar krijgt een leerwerkplek in de winkels en volgt theorieles in enkele ruimtes van de winkels zelf. Het blijkt bovendien enorm stimulerend te zijn indien de leerlingen daarbij een echt bedrijfsuniform dragen. Zij ontwikkelen een arbeidsidentiteit die bijdraagt aan hun gevoel van eigenwaarde. Een dergelijk effect is in school nooit te bereiken. Terwijl voorheen 50 procent van de leerlingen de eindstreep haalde, wordt hier een rendement van 90 procent gehaald.

F.H.J. Veringa, lid College van Bestuur Scheepvaart en Transportcollege, Rotterdam en portefeuillehouder vmbo-mbo

Frans Veringa illustreerde zijn bezorgdheid over het vmbo met een dia: hij stelde het vmbo voor als een schip dat slagzij maakt. In tegenstelling tot Andre Vader was hij echter geen groot voorstander van levensechte praktijksituaties buiten de school: 'Het STC heeft ervaren dat leren bij een echt bedrijf niet altijd het beste is; er zijn andere succesfactoren. Contextrijk leren is niet de oplossing voor alle problemen. Er wordt geen onderzoek gedaan naar de effectiviteit.' Het STC gaf aan contextrijk leren een veelheid van andere invullingen. Het STC richtte zich op: praktijkcentra, 'off the job' leren (zonder bedrijfseconomische druk), practica, simulatieruimten en praktijklokalen. Met name de diverse simulatoren waren zeer waardevol: 'Het is geen automatisme dat je in de praktijk veel leert. Het STC heeft al heel snel ingezet op simulatoren. Daarbij gaat het niet alleen om een beeldscherm en animatietechnieken maar ook om de omgeving daaromheen. Je kan er zeer efficiënt mee werken en gevarieerder oefenen dan op stage. Tijdens stages gaat vaak alles goed en krijg je zelden te maken met problemen of black-outs.' In het nieuwe gebouw van het Scheepvaart en Transportcollege, waar de studiemiddag plaats vond, waren dan ook meerdere simulatieruimtes gemaakt, voor de diverse takken van het nautische onderwijs, zoals baggeren, visserij en belading. De haven is hier overweldigend aanwezig. Op de Mullerpier in Rotterdam, aan de Maas met uitzicht op de haven is een aansprekend nieuw gebouw voor 2300 studenten gerealiseerd dat in 2005 in gebruik werd genomen. Op de kade zijn werkplaatsen. Door de concentratie van opleidingen van vmbo, mbo en hbo en volwasseneneducatie, hebben de relatief dure voorzieningen een hoge bezettingsgraad.

J. Westbroek, directeur van de Esloo Onderwijsgroep

Het laatste deel van de debatmiddag ging over de vraag of een vmbo zich moet richten op de buurt of op een grotere schaal en in samenhang met een stadswijk beschouwd moet worden. Jaap Westbroek hield een gloedvol betoog over de buurtschool: 'We moeten vertrouwen in mensen en we moeten vertrouwen in de buurt. De jeugd moet goed worden ingeleid in de samenleving.' Als een instelling erin slaagt de doelen te realiseren in een kleine buurtschool, was het beste bereikt was

mogelijk was. Onder de Esloo onderwijsgroep opereren zes zelfstandige scholen met circa 2100 leerlingen. Als voorbeeld van een buurtschool noemde Westbroek het Corbulo College in Voorburg dat in 2003 de beschikking kreeg over een nieuw gebouw, ontworpen door Topos Architecten. Het Corbulo College staat juist bekend als een vmbo-school (techniek en economie) die er voor kiest om klein te blijven. Westbroek zag niets in grootschalige en massale leerfabrieken, waarin leerlingen anoniem zijn. Scholen zijn geen gevangenissen noch gesloten gebouwen die afgekeerd staan van de buurt. Jaap Westbroek achtte het onmogelijk dat bijvoorbeeld een leerling met een ernstige leer- of gedragsstoornis, de juiste aandacht zou krijgen op een grotere instelling. Het nieuwe gebouw maakt het mogelijk dat het Corbulo College zich ontwikkelt als een uitgesproken Community school. Zo liggen de werkplaatsen met een groot raam aan de straat, en kunnen bewoners uit de buurt gebruik maken van de voorzieningen. Ook zijn er plannen om de kantine te laten runnen door de leerlingen zelf en het terras open te stellen voor het winkelende publiek. Op deze wijze doen de leerlingen ervaring en vaardigheden op. Overigens wordt het enthousiasme voor vmbo's met commerciële voorzieningen enigszins afgeremd door winkeliers uit de omgeving die valse concurrentie vrezden. In dat kader is het interessant dat de gemeente Dordrecht hiervoor nieuwe oplossingen zoekt, waarbij afspraken tussen bedrijven en scholen vooraf in contracten worden vastgelegd.

R. Meester, directeur coöperatie Leerpark Dordrecht

Rein Meester verdedigde het strategische plan voor het Leerpark in Dordrecht waarbij onderwijsvoorzieningen in één keer worden ontwikkeld in combinatie met woningen, bedrijven, kantoren, een sportgebouw, winkels en zorgappartementen. In totaal gaat het om ongeveer drie vmbo-instellingen en een mbo die gezamenlijk 12.000 leerlingen hebben. Hij besprak dit ambitieuze bouwproject in de context van de transformatie van de stad: 'De Drechtsteden hebben een imagoprobleem. Tegelijkertijd worden we geconfronteerd met een uitval in het vmbo van 30 procent, vooral bij de theoretische leergang. Van daaruit groeide de wens om onderwijsvernieuwing te koppelen aan de vernieuwing van de stad. We dienen school en samenleving weer aan elkaar te koppelen. Deze visie ligt ten grondslag aan de ontwikkeling van het nieuwe Leerpark.' Meerdere vmbo-scholen in het Leerpark maken vooraf afspraken met bedrijven en instellingen om scholieren ervaring te laten opdoen in bedrijfssituaties, zoals een fietsenmaker en een meubelmaker. Leerlingen krijgen op het bedrijf begeleiding vanuit school. De bouw van dit Leerpark is in de zomer van 2005 van start gegaan en zal in fases worden gerealiseerd. Atelier Pro maakte het strategisch stedenbouwkundig plan voor dit gebied, dat op dit moment door meerdere bureau's op onderdelen wordt uitgewerkt waaronder Herman Hertzberger, Mecanoo, NL-architects en West 8. Met de uitvoering van het totale plan zijn ongeveer 175 miljoen euro gemoeid. Rein Geurtsen was moedig om aan het eind van zijn betoog enige onzekerheden te uiten: 'Gebiedsontwikkeling is misschien niet de beste keus, maar biedt wel veel mogelijkheden. De grootste bedreiging is echter dat we over twee jaar als gemeente of als opdrachtgever onze handen van het project aftrekken en zeggen: "het is klaar". Je moet de vernieuwing blijven sturen en steunen.'

Afsluitend debat, borrel en rondleiding

Tijdens de discussies, die volgden op de voordrachten, werden de sprekers door Bert van Meggelen niet alleen uitgedaagd te reageren op elkaar, maar was ook gelegenheid voor de aanwezigen in de zaal om vragen te stellen. Jaap Westbroek benadrukte daarbij dat pedagogische vernieuwingen en gebouwde voorzieningen goed op elkaar moesten aansluiten. 'Hoe komen we weer in debat met jongeren? Dat is niet alleen een taak van de hele samenleving, maar is ook een opdracht aan de architecten. Nu wordt de architect vaak te laat bij een project betrokken.' De middag werd afgesloten met een borrel in de foyer van het auditorium op de hoogste verdieping van het Scheepvaart en

Transportcollege met indrukwekkend uitzicht over de haven. Daarna was er een rondleiding door het gebouw.

Dolf Broekhuizen

Colofon

Organisatie: Stichting Architecten Research Onderwijsgebouwen (Staro) Amsterdam

Titel: De contextrijke leeromgeving

Datum: 7 april 2006

Locatie: Scheepvaart en Transportcollege, Rotterdam

Samenstelling: R. Trouborst, R. de Rooij, D. Broekhuizen en C. Dierx

Contact: Staro, Cora Dierx, secretaris, cdierx@bna.nl